

Om Landbrugets økonomiske Forhold gennem de sidste 25 Aar.

Af Forstander *J. C. Overgaard*, Ladelund.

En blot nogenlunde udtømmende Oversigt over Landbrugets økonomiske Forhold gennem de sidste 25 Aar er et meget omfattende Emne, da Stillingen af i Dag jo er et Resultat af en hel Tidsperiodes Udvikling baade i Ind- og Udland. Efterfølgende Fremstilling er derfor kun et Forsøg paa at optrække enkelte Linier vedrørende Landbrugets Økonomi gennem det Tidsrum, der er gaaet siden den store Verdenskrigs Begyndelse i 1914 og indtil nu, da Krigen atter er sluppen løs i vort Nabolag og truer med at bringe endnu større Ødelæggelser og Kaos med sig end sidst.

Det bliver saaledes en Omtale af Landbrugets Økonomi i snævreste Forstand, og kun strejfvist berøres de overordentlig vigtige Markeds- og Afsætningsforhold, der jo spiller en saa dominerende Rolle for et Eksportlandbrug som det danske. Det samme gælder Valutaforholdene og de særlige Handelsrestriktioner hjemme og ude, og vi skal saaledes hovedsagelig holde os til Resultatet af alle disse Faktorer, som de har givet sig direkte Udslag i Landbrugets Økonomi i Form af Priser, Omkostninger og Driftsresultater.

De sidste 25 Aar er vel nok driftsøkonomisk set den mest bevægede Periode i dansk Landbrugs nyere Historie og maaske i alle Tidens Landbrugshistorie, idet tidligere Tidens store økonomiske Kriser ramte et primitivt Landbrug, hvis væsentligste Opgave var at fremskaffe Naturalier til Hjemmets og Bedriftens Opretholdelse, og selv om Hjælpemidlerne var smaa og Hjemmenes Forhold oftest fattige og trange, saa var Landbrugene dog forholdsvis upaavirkede af svingende Priser og skiftende Valutakurser, fordi kun en lille Part af Produktionen

var bestemt for direkte Salg; men saa meget desmere var de afhængige af Naturbetingelserne — særlig de klimatiske Forhold. Dette gjaldt endnu det store Flertal af Landbrug under den saakaldte store Landbrugskrise, der fulgte efter Napoleonskrigene i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede.

Og Firsernes Krise kan ikke tilnærmelsesvis i Voldsomhed sammenlignes med den nuværende; men de tekniske og produktionsmæssige Hjælpemidler var til Gengæld ringere, og navnlig Kendskabet til Produktionsbetingelserne samt Organisationen af Afsætningsforholdene var langt mere ufuldkomne end i Dag. I denne Periode sketo det afgørende Brud fra gammeldags Naturalieøkonomi til Nutidens Pengeøkonomi, der nu i dansk Landbrug er saa gennemført, at efter Ejendomsstørrelse henholdsvis 90—96 pCt. af hele Landbrugsproduktionen i vore Dage omsættes i Penge efter Dagens Noteringer. Priserne paa Landbrugsprodukter og Produktionsmidler, herunder Arbejds løn, Ejendomsskatter og Forsikringer spiller derfor i Nutiden en afgørende Rolle i Økonomien, selv om ogsaa Udnyttelsen af Naturbetingelserne for Landbruget er en meget væsentlig Faktor.

Prissvingningerne.

I Tabel I findes en Prisoversigt for de sidste 25 Aar for de 4 vigtigste Salgsprodukter, der tilsammen omfatter ca. 92 pCt. af Gennemsnitslandbrugets Bruttoindtægter. Til Sammenligning er anført de tilsvarende Priser for 1909—14. Tallene gælder overalt Kr. pr. 100 kg og er Aarsgennemsnit for Tidsrummet 1. Juli til 30. Juni.

Et Blik ned ad Talrækkerne viser de meget store Prissvingninger indenfor dette Tidsrum.

Smør naar Maksimumsprisen 1919—20 med 579 Kr. og Minimumsprisen 1933—34 med 167 Kr. pr. 100 kg. De absolut højeste og laveste ugentlige Noteringer var henholdsvis 740 Kr. og 120 Kr. — altsaa Prisforhold som 6,2 : 1.

Tabel I. Noteringer for Landbrugsprodukter.

Aar	Smør	Flæsk	Æg	Slagtekøer lev. V. 2. Kl.	Byg
1909—14	209	97	118	49	12,7
1914—15	241	118	149	53	21,9
1915—16	294	158	187	111	22,3
1916—17	324	178	219	112	24,6
1917—18	431	181	270	109	23,3
1918—19	548	230	349	121	23,8
1919—20	579	321	468	105	37,3
1920—21	571	351	475	94	39,5
1921—22	410	248	293	42	25,4
1922—23	419	222	242	54	22,2
1923—24	476	204	285	77	24,9
1924—25	529	243	277	69	33,8
1925—26	356	197	197	48	22,9
1926—27	296	154	160	42	18,4
1927—28	306	128	164	49	20,4
1928—29	310	151	157	38	18,9
1929—30	280	155	149	41	15,4
1930—31	225	98	121	33	11,7
1931—32	193	72	99	18	13,2
1932—33	168	98	105	12	11,9
1933—34	167	137	101	19	12,3
1934—35	183	162	104	34	13,4
1935—36	205	165	114	41	12,1
1936—37	211	166	104	40	17,3
1937—38	240	176	119	42	17,3
1938—39	243	171	113	43	12,1

Flæskeprisen var højest 1920—21, nemlig 351 Kr., og lavest 1931—32, da den kun var 72 Kr., og Yderpunkterne for de ugentlige Noteringer var her 430 Kr. og 58 Kr. eller et Forhold som 7,4 : 1. Ægprisen varierer noget mindre, naar man ser bort fra de sæsonmæssige Svingninger, og ligesaa Bygprisen, men sidstnævnte dog kun, fordi der under den værste Depressionsperiode blev indført Minimalpriser, hvilket nærmest kun var et Fordelingssspørgsmaal mellem de kornsælgende og kornkøbende Landbrug i Forbindelse med Svinereguleringen.

Værst er det gaaet ud over Kreaturpriserne, hvor Aarsprisen for 2. Kl.s Slagtekoer, der er en stor Artikel som Udsætterkoer fra vore Malkebesætninger, har varieret fra 121 Øre pr. kg lev. Vægt i 1918—19 til 12 Øre i 1932—33.

Paa Forhaand vilde man have betegnet ovennævnte Prissvingninger som ganske katastrofale for Landbruget, og det har de ogsaa været for mange Landmænd med smaa Ressourcer og navnlig, hvor de smaa Ressourcer var samfaldende med kun Middeldygtighed og derunder.

Produktionens Størrelse.

Har de 25 Aar saaledes store Prissvingninger at opvise, er der ogsaa stor Variation i Produktionsmængderne. I Mangel af en blot nogenlunde udtømmende Produktionsstatistik kan dette i store Træk belyses gennem Eksporttallene.

Tabel II. Eksport af Husdyrprodukter.

Aar	Heste 1000	Krea- turer 1000	Smør Mill. kg	Ost Mill. kg	Flæsk Mill. kg	Lev. Svin 1000	Æg Mill. Snese
1910—14	(27)	182	100	—	129	—	21
1915	0,3	370	102	4	136	—	24
1916	16	378	97	4	105	—	21
1917	34	369	61	6	82	—	22
1918	29	169	15	3	3	—	16
1919	1,4	65	37	2	1	0,4	17
1922—23	15	172	104	7	143	89	38
1931—33 (Maximum) ..	12	238	172	10	390	73	55
1934—38	9,4	184	149	8	192	116	69

Tabel II viser et sammentrængt Udsnit af disse. Naar de høje Priser i de sidste Krigsaar og de nærmestfølgende ikke gav Landbruget større Ekstrafortjeneste, end Tilfældet var, skyldes dette jo den stærkt nedstemte Produktion. For Smørret har Bevægelsen i Eksporttallene været fra 100 — 15 — 172 — ca. 150 Mill. kg aarlig; men her er det laveste af Tallene dog et stærkt overdrevent Udtryk for Produktionsnedgangen, da dette Eksporttal er samfaldende med Standsningen af Margarineproduktionen

og den deraf følgende indenlandske Smorrationer. Mælkeproduktionen i 1918 var ca. 50 pCt. af Produktionen i 1914, ligesom Maksimaltallet 172 Mill. kg Eksportsmor 1931 kun svarer til godt 50 pCt. større Mælkeproduktion end i 1914. Ifølge Opgørelse paa Grundlag af Mejeridriftsstatistikken og et anslaaet Hjemmeforbrug var Mælkeproduktionen 1918 omkring 1886 Mill. kg og 1931 5565 Mill. kg, altsaa i Forhold som 1 : 3.

Svingningerne i Flæskeproduktionen kan i endnu mindre Grad maales med Eksporttallene, der i Krigsaarene gaar ned fra 136 Mill. kg i 1915 til 1 Mill. kg 1919. Hertil kommer jo ikke mindst i Krigsaarene et betydeligt Hjemmeforbrug (Maksimalflæsket). Bedre Udtryk for Produktionen er den samlede Svinebestand, der

	Ialt	Forholdstal
1914 var	2 497 000 Stk.	5,8
1918 »	433 000 »	1,0
1931 »	5 505 000 »	12,7

men her er det dog saaledes, at til det lave Tal, 433 Tusind, i 1918 svarer en endnu forholdsvis lavere Produktion som Følge af den vanskelige Fodringssituation med længere Fedningstid.

Derimod er de høje Eksporttal for Kreaturer stærkt præget af den Reduktion af Kvægbesætningerne, der fandt Sted i Aarene 1914—18, hvor Nedgangen i Kvægantallet var 339 000 Stk. (Se Tabel III).

Tabel III. Husdyrholdet, Tusind Stk.

Aar	Heste	Kvæg				Faar	Høns og Kyllinger
		Ialt	Køer	Svin			
1914	567	2 463	1 310	2 497	515	15 140	
1918 (Minimum)	545	2 124	1 024	433	470	9 884	
1920 (Uden Sønderjyll.)	564	2 286	1 113	1 008	501	13 987	
— (Hele Landet)	602	2 504	1 196	1 116	540	14 395	
1923	562	2 523	1 339	2 855	374	20 029	
1931—33 (Maximum) ..	521	3 284	1 800	5 505	179	26 625	
1934	525	3 112	1 748	3 130	—	29 643	
1938	583	3 239	1 627	2 885	(191)	27 573	

Efter 1919 er Produktionen atter stigende, og efterhaanden i et Tempo som aldrig før. 1922—23 passeres 1909—14-Grænsen for Eksporten, men ganske vist nu fra et større Landomraade — de sonderjydske Landsdele er der medregnet — og Produktionen kulminerer i 1931—33 for derefter som Følge af de gennemførte Handelsrestriktioner at finde et nogenlunde konstant Leje for Aarene 1934—38.

Denne vældige Forøgelse af Eksportproduktionen var væsentligst baseret paa en tilsvarende Forøgelse af Høstudbyttet, der i Løbet af de sidste 15 Aar er steget med 52 pCt., d. v. s. fra 73 Mill. Afgrødeenheder i 1919—23 til 111 Mill. som Gennemsnit for Femaaret 1934—38.

Landbrugets Driftsresultater.

Vender vi os herefter til de foreliggende Opgørelser over Landbrugets Driftsresultater, som disse gennem Aarene er opgjort af Det landøkonomiske Driftsbureau, findes en saadan Oversigt i Tabel IV; men da Driftsbureauet først begyndte sit Arbejde med Regnskabsaaret 1916—17, er Tallene for de forudgaaende Aar beregnede ved Interpolation til andre foreliggende Opgørelser fra disse Aar.

Tabellen viser *Bruttoudbyttet*, samtlige *Driftsomkostninger* med Undtagelse af Kapitalrente og *Nettoudbyttet*, der fremkommer som Forskel mellem de førstnævnte. Endelig er Aar for Aar beregnet normalt Rentekrav af henholdsvis Ejendommens anslaaede »Handelsværdi« og den saakaldte »Bogførte Værdi«, der svarer til den skattemæssigt ansatte Ejendomsværdi. Med Undtagelse af enkelte Krigsaar, hvor Nationalbankdiskontoen og den almindelige Rentefod laa særlig højt, er Renten beregnet at være lidt under 5 pCt., nemlig 4 pCt. af Jordværdien, 5 pCt. af Bygningsværdien og 6 pCt. af Besætning og Inventar samt den øvrige Driftskapital. Den beregnede Maksimumsrente 1920—21 var knap 6 pCt., medens Nationalbankdiskontoen i dette Aar svingede mellem 6 og 7 pCt.,

Tabel IV. Oversigt over Landbrugets Driftsresultat, Kr. pr. ha.

Aar	Brutto-udbytte	Drifts-omkostninger	Netto-udbytte	Rentekrav beregnet efter		Nettooverskud efter Forrentning af	
				Handelsværdi	Bogført Værdi	Handelsværdi	Bogført Værdi
1911—14	420	342	78	103	90	÷ 25	÷ 12
1914—15	596	465	131	125	93	6	38
1915—16	800	574	226	150	114	76	112
1916—17	824	604	220	168	119	52	101
1917—18	699	482	217	161	116	56	101
1918—19	857	551	306	188	119	118	187
1919—20	1 024	743	281	230	141	51	140
1920—21	1 185	949	236	241	172	÷ 5	64
1921—22	831	798	33	177	138	÷ 144	÷105
1922—23	837	692	145	155	124	÷ 10	21
1923—24	1 023	813	210	166	125	44	85
1924—25	1 235	989	246	184	130	62	116
1914—25			2 251	1 945	1 391	306	860
1925—26	880	836	44	181	135	÷ 137	÷ 91
1926—27	767	732	35	158	129	÷ 123	÷ 94
1927—28	775	731	44	145	118	÷ 101	÷ 74
1928—29	851	700	151	147	117	4	34
1929—30	817	682	135	148	116	÷ 13	19
1930—31	651	637	14	145	117	÷ 131	÷103
1931—32	560	571	÷ 11	135	115	÷ 146	÷126
1932—33	562	502	60	122	98	÷ 62	÷ 38
1933—34	532	461	71	116	93	÷ 45	÷ 22
1934—35	557	478	79	122	93	÷ 43	÷ 14
1935—36	609	521	88	128	97	÷ 40	÷ 9
1936—37	616	564	52	129	100	÷ 77	÷ 48
1937—38	703	603	100	140	110	÷ 40	÷ 10
1938—39	705	612	93	141	110	÷ 48	÷ 17
1925—39			955	1 957	1 548	÷1 002	÷593

og den effektive Rente af Kreditforeningsobligationer var omkring 5,6 pCt.

Nettooverskudet fremkommer som Forskellen mellem Nettoudbytte og Rentekrav.

Tallene taler for sig selv.

De 25 Aar kan for Oversigtens Skyld opdeles i forskellige Perioder.

1. Periode er de egentlige Krigsaar med stigende Pengeomsætning indtil 1917. Det følgende Aar er der som Følge af Afspærringsforholdene stærkt Fald i baade Bruttonproduktion og Omkostninger med Bibeholdelse af det samme Nettoudbytte, men 1918—19 atter Stigning, som navnlig skyldes det stadigt stigende Prisniveau.
2. Periode er den første Inflationsperiode fra omkring Nytaar 1919 til Begyndelsen af 1921, som skaffede Danmark en »privat« Forlængelse og Forstærkning af Krigstidens Højkonjunktur, som næppe hverken var til Landbrugets eller Landets Gavn.
3. Periode er den første Deflationsperiode, der strækker sig til hen paa Aaret 1922, og som her i Landet forstærkede det Verdensprisfald, der var begyndt efter Krigens Afslutning, men som vi hidtil ved Inflationen havde unddraget os Virkningen af. Med de store økonomiske Krak, der kulminerede ved Landmandsbankens Sammenbrud, og hvad dermed fulgte, blev Belastningen af Erhvervslivet og vort Bankvæsen dog saa haard, at man atter lod Kronen falde, og vi kom ind i den
4. Periode, 1922—25, der kan betegnes som den anden Inflationsperiode med en ny hjemmelavet Højkonjunktur med stigende Priser og god Produktionsfortjeneste for Landbruget som for de fleste andre producerende Erhverv. Men Sporene fra det tyske Marksammenbrud skræmmede, saa man i 1925 bl. a. ad Lovgivningens Vej tog fat paa Genrejsningen af Kronekursen, og nu da en Kronestigning næsten var sikret ogsaa som Spekulationsobjekt, røg Kronen i Løbet af Aarets sidste Halvdel fra en Kurs paa 60—70 pCt. af Guldpariteten nær op mod Pari, der efter et mere roligt Leje i 1926 naaedes omkring Nytaar 1927. Med den nye og voldsomme Deflation fulgte for Landbruget en
5. Periode, nemlig 2. Deflationsperiode med 3 udprægede Kriseaar, der først viste voldsomt, senere mere

moderat faldende Priser og kun langsomt vigende Omkostninger. Endnu fandtes der heldigvis i en stor Del af Landbohjemmene økonomiske Ressourcer fra Højkonjunktursens Aar; men mange, navnlig af de yngre, der havde købt Ejendomme under Højkonjunktursen, maatte gaa fra Ejendommene.

6. Periode, 1928—30, kendetegnes ved stigende Flæskepriser samtidig med ret stærkt faldende Kornpriser, og dansk Landbrug klarer de efterhaanden trykkende økonomiske Vanskeligheder ved en stærkt forøget og økonomisk indbringende Flæskeproduktion. Der er sagt mange haarde Ord om dansk Landbrugs stærke Udnyttelse af den gunstige Situation for Flæskeproduktionen, der selvfølgelig af alle kyndige maatte betragtes som en kortvarig Periode, og nogle Storproducenter gik maaske ogsaa for vidt; men det var utvivlsomt baade straks og senere til Landbrugets og Landets Gavn, at Situationen blev udnyttet. Dels fik Landbruget sig et haardt tiltrængt Pusterum i den lange Række af Kriseaar efter 1925, og dels skabtes der Basis for den forholdsmæssigt gode Leverance til lønnende Priser, vi har haft siden den engelske Kontingenterings Indførelse 1932. At de forholdsvis gunstige Driftsresultater for Aarene 1928—30 overvejende skyldes Flæskeproduktionen, fremgaar af Driftsbureauets Opgørelse, der viser, at naar det samlede Landbrugs Driftsresultat for de 2 Aar efter Forrentning af henholdsvis Handelsværdi og Bogført Værdi gav et Nettooverskud paa $\div 5$ Kr. og 27 Kr., vilde de tilsvarende Resultater uden Nettooverskud af Svineholdet have været $\div 63$ Kr. og $\div 31$ Kr. pr. ha. Det er dog usandsynligt, at en konstant Produktion i Danmark alene kunde have forhindret det store Prisfald i Aarene 1930—32, thi ogsaa andre Lande forøgede Produktionen stærkt under Højkonjunkturerne for Flæsk. En høj Flæskepris samtidig med lav Kornpris er i Længden umulig under de frie Produktions- og Afsætningsvilkaar, man den Gang havde.

Sammen med Faldet i Flæskepriserne ruller nu det nye store Verdensprisfald, som begyndte i Amerika 1929, ind over vort Land, og der begynder en

7. Periode, der med rette kan betegnes som den haardeste og mest langvarige Krisetid for dansk Landbrug i her omhandlede Aaremaal, og nu rammer den et Landbrug, hvor det store Flertal kun har ringe eller ingen økonomisk Modstandsevne.

Derfor blev særlige Kriseforanstaltninger ogsaa nødvendige, for at Sammenbrudet ikke skulde antage for faretruende Omfang ikke blot for Landbruget selv, men ogsaa for Landbrugets Finansieringsinstitutioner og bl. a. derigennem for hele Landets Økonomi.

Disse Foranstaltningers Art og Betydning skal der ikke her gaas nærmere ind paa; men den Del, der vedrører selve Driftsøkonomien i Landbruget, f. Eks. de pris-hævende Ordninger for Hjemmemarkedet, afspejler sig i de seneste Aars Gennemsnitspriser og Driftsresultater, og disse er jo ikke særlig gunstige. Langt den mest betydende Kriseforanstaltning er utvivlsomt Kronesaenkningen ved Kanslergadeforliget 1933, medens andre som f. Eks. Kornordningerne med Minimalpriser som før nævnt overvejende var et internt Spørgsmaal de enkelte Landbrug imellem. Der spores da ogsaa efter 1933 nogen Bedring i Driftsresultaterne — noget svingende efter de enkelte Aars Høstudbytte — men Bedringen har ikke været tilstrækkelig til at bringe de stærkt forgældede Landbrug paa Fode. Her har de sidste Aars Gælds-saneringslove haft nogen Betydning, dels gennem stedfundne Gældsnedskrivninger, men navnlig ved en Ordning af Gældsforholdene med mere overkommelige Rente- og Afdragsforpligtelser. Det skal dog nok vise sig, at uden en Bedring af Driftsøkonomien vil Saneringsordningerne i overordentlig mange Tilfælde ikke være holdbare i Længden.

Hvor ligger da Grundskaden for dansk Landbrugs Økonomi?

Ja i første Række ligger det nær at søge denne i de vanskelige Afsætningsforhold, f. Eks. den engelske Præferencetold og den tyske statscentraliserede Import, der kræver en endnu større Eksport som Modydelse, en Eksport — altsaa for vort Vedkommende Import — der er bleven stærkt begrænset af hjemlige Valuta- og Beskæftigelseshensyn, der for Størstedelen er Landbruget som Erhverv ivedkommende og indirekte er bleven en Belastning som Følge af de stigende Lønninger i Byerhvervene og de af Beskyttelseshensyn fremkaldte højere Leveomkostninger.

Men naar Afsætningsforholdene og Eksportpriserne ikke kan ændres, og dette ligger jo for Størsteparten uden for vort eget Magtomraade, saa maa det indenlandske Prisniveau bringes i Balance, saa Produktpriser staar i et rimeligt Forhold til Omkostningerne. Og her staar vi da ved et afgørende Problem. Enten maa Hjemmemarkedspriserne hæves saa meget, at de samlede Produktpriser svarer til Omkostningsniveauet, og dette er vanskeligt for et Landbrug, der afsætter $\frac{2}{3}$ af sin Produktion til Udlandet. Eller ogsaa maa Omkostningerne bringes ned i Niveau med Produktpriserne.

Vi kan dele Landbrugets Omkostninger i 3 Hovedgrupper:

1. Importprisen for Landbrugets Raastoffer (Kunstgødning, Foderstoffer, Raastoffer til Landbrugets Redskaber og Maskiner m. m.).
2. Omkostninger, der er bestemt af indenlandske Forhold, hvoraf i første Række maa nævnes Arbejdsløn i Landbruget og i de for Landbruget arbejdende Industrier og Haandværk samt Ejendomsskatter.
3. Forrentning af den i Landbruget indestaaende Kapital.

I Tabel V findes en Oversigt over de af Det landøkonomiske Driftsbureau beregnede Indekstal for henholdsvis Landbrugets Produktpriser og Omkostninger fra og med Aaret 1920—21. (Tallene for Ejendomsskatter er beregnet af Forf.)

Tabel V. Indekstal for Landbrugsprodukter og Produktionsomkostninger.

Aar	Produktpriser	Omkostninger						
		Ialt	Arbejds-løn	Inventar-udg.	Bygnings-omk.	Ejendoms-skatter	Foderstoffer	Kunsthødning
1909—14	100	100	100	100	100	100	100	100
1920—21	311	320	308	282	365	300	334	297
1921—22	220	243	258	280	256	317	219	193
1922—23	198	207	223	195	225	282	191	159
1923—24	210	221	230	194	232	255	219	163
1924—25	233	239	246	219	242	273	245	170
1925—26	185	207	236	206	231	282	179	138
1926—27	143	169	206	171	199	282	130	114
1927—28	134	166	191	158	187	255	142	111
1928—29	137	169	185	155	180	236	160	99
1929—30	139	160	188	152	177	218	139	95
1930—31	99	140	181	149	181	227	96	93
1931—32	79	131	168	148	177	218	89	81
1932—33	81	129	163	152	163	173	96	87
1933—34	101	130	164	159	166	173	101	90
1934—35	109	142	170	164	172	209	107	90
1935—36	115	151	186	168	176	236	106	91
1936—37	118	164	198	176	185	246	131	93
1937—38	128	171	219	184	200	255	131	97
1938—39	126	174	239	188	205	291	116	97
pCt. af Omkostn. 1939-40	140	100	42	5	5	5	22	4
		224	253	217	247	226	163	111

For Aarene indtil 1924—25, det sidste af Højkonjunktorens Aar, var der med Undtagelse af 1921—22 nogenlunde Balance mellem Produktionspriser og Omkostninger ialt; men efter den Tid er Misforholdet iøjnefaldende.

Analyserer man Omkostningstallet lidt nøjere indenfor hver af de nævnte 3 Grupper, ser man, at Foderstofferpriserne, der er bestemt af Verdensmarkedets Priser, svinger nogenlunde med Produktpriserne, og Kunstgødningens pris ligger endog relativt lavt.

Værre er det med 2. Gruppe af Omkostninger, som er bestemt af indenlandske Forhold. Det gælder ikke blot Arbejds lønninger, men ogsaa Inventar- og Bygningsomkostninger, der begge for Størsteparten er bestemt af

Arbejdslønnen i Industri og Haandværk. Her er Misforholdet mellem Produktpriser og Omkostninger iøjnefaldende. Det samme gælder Forholdstallene for Ejendoms-skatter. Og selv om hver enkelt af sidstnævnte 3 Grupper ikke vejer saa stærkt til i de samlede Omkostninger, udgør de dog tilsammen 15 pCt. af disse og er derfor taget under et ret betydende.

Tilbage har vi Renteafgiften. En Nedskrivning af denne paa naturlig Maade vil betyde en Nedskrivning af Landbrugskapitalen, hvilket igen er det samme som lavere Ejendomspriser. Og her er vi ved et særligt Forhold, nemlig de i Forhold til Landbrugets Indtjeningsevne altfor høje Ejendomspriser, der ofte af Byboere nævnes som et Vidnesbyrd om, at det alligevel ikke staar saa daarligt til med Landbrugets Driftsøkonomi, som det hævdes fra Landbrugets Side, thi i saa Fald maatte Ejendomspriserne falde.

Ejendomspriserne.

Ja, hvilke Kræfter er det da, som holder Ejendomspriserne paa en Højde, der ikke svarer til Landbrugets Forrentningsevne?

Det er næppe et enkelt men flere Forhold, der er Skyld i dette.

I Tabel VI er sammenstillet Driftsresultatet for Landbrugsaaaret og Salgspris pr. Td. Gaardhartkorn omsat i frit Salg i næstfølgende Kalenderaar for her omhandlede 25 Aar. Man vil se, at Ejendomspriserne svinger ret prompte med Landbrugets Driftsresultat; men Variationerne er væsentlig mindre end Udslagene i Driftsresultaterne, hvilket er ret naturligt.

For den enkelte Jordbruger, der regner med fortsat Virke paa den samme Ejendom gennem en Aarrække, har disse Svingninger kun liden eller ingen Interesse, da det for ham kun drejer sig om Ejendomsprisen, da netop han købte. Det er denne Pris, der skal forrentes under senere Tidens skiftende Kaar. Og saa underligt det kan lyde i

Tabel VI. Oversigt over Landbrugets Driftsresultat, Kr. pr. ha, samt Ejendomspriser og Gældsforhold.

Aar	Netto-udbytte	Nettooverskud efter Forrentning af Handelsværdi	Salgspris pr. Td. Gaardhartkorn	Landbrugets Prioritetsgæld i Mill. Kr.	Aar
			8 550	1 417	1909
1911—14	78	÷ 25	10 578 ¹⁾	1 715	1914
1914—15	131	6	11 847	1 793	1915
1915—16	226	76	12 942	1 793	1916
1916—17	220	52	14 336	1 988	1917
1917—18	217	56	18 127	2 079	1918
1918—19	306	118	21 642	2 354	1919
1919—20	281	51	21 751	2 543	1920
1920—21	236	÷ 5	20 063	2 661	1921
1921—22	33	÷ 144	17 756	2 664	1922
1922—23	145	÷ 10	18 344	2 717	1923
1923—24	210	44	20 355	2 755	1924
1924—25	246	62	21 159	2 837	1925
1914—25	2 251	306			
1925—26	44	÷ 137	17 761	3 328 ³⁾	1926
1926—27	35	÷ 123	15 662	3 558	1927
1927—28	44	÷ 101	15 327	3 686	1928
1928—29	151	4	16 661	3 743	1929
1929—30	135	÷ 13	17 126	3 940	1930
1930—31	14	÷ 131	15 289	4 224	1931
1931—32	÷ 11	÷ 146	12 561	4 240	1932
1932—33	60	÷ 62	12 753	4 279	1933
1933—34	71	÷ 45	14 183	4 370	1934
1934—35	79	÷ 43	14 869	4 340	1935
1935—36	88	÷ 40	15 016	4 325	1936
1936—37	52	÷ 77	14 568	4 432	1937
1937—38	100	÷ 40	14 800	—	1938
1938—39	93	÷ 48	15 224 ²⁾	—	1939
1925—39	955	÷ 1 002			

¹⁾ Salgspriser 1913.

²⁾ Beregnet efter 1. Halvaar 1939.

³⁾ Fra 1926 gælder Tallet den samlede Gældsbyrde og Sønderjylland er medregnet.

Byboens Øren, er Landmanden trods alle sine Klager en uforbederlig Optimist — navnlig da den unge Landmand, der næsten altid paa Forhaand venter at skulle blive blandt de dygtigste. Hvert Foraar, naar Landmanden har behandlet og tilsaaet sin Jord, haaber han i sit stille Sind paa, at Sommeren skal bringe ham Rekordhøst; men han ved, dette Haab oftest bliver skuffet, og hans berygtede Klagemaal er det psykiske Udtryk for Sindets Væbning mod denne Skuffelse, ligesom ofte Kynikerens eller Ironikerens drastiske Udtryksmaade eller sarkastiske Bemærkninger kan være Skalkeskjul for et yderst følsomt og modtageligt Sind. Landmanden, der køber Ejendom i Krisetider, haaber ikke uden Grund paa, at Hosten, at Priserne, at kort sagt Landbrugskonjunkturerne skal blive bedre ad Aare, og derfor er han tilbojelig til at betale en høj Pris.

Men endnu vægtigere er det Forhold, at Landbrug sjældent erhverves af Landmanden som Forretningsobjekt, hvad enten han ejer større eller mindre Kapital; thi i saa Fald vilde det ofte være en mindre lukrativ Pengeanbringelse. Nej, Landbrug erhverves som Regel for at skaffe en selvstændig og sikker Arbejdsplads i Stedet for at gaa ind under en Lønarbejders usikre Kaar med Arbejdsløshedsspøgelset truende i Baggrunden. Dette gælder navnlig de mindre Jordbrugere, der i Danmark er i saa stort Overtal. Og denne Indstilling, som i højere Grad er arbejdsmæssigt end forretningsmæssigt betonet, stimulerer ogsaa Ejendomspriserne, ligesom det Forhold, at Antallet af unge ved Landbruget er større end Rekruteringsbehovet. For de overskydende er Overgang til andre Erhverv for Tiden vanskelig, saa der ofte kun bliver Valget mellem selvstændig Jordbruger eller Indrullering i Arbejdsmandsklassens store, brogede Skare.

Endvidere er ogsaa Ejendommenes høje Prioritering og øvrige Gældsbelastning, der gør, at Kontantudbetalingen ved Ejendomserhvervelse er forholdsvis lille, med til at holde igen mod Prisfaldet, ligesom visse Krise- og Mora-

torieforanstaltninger for stærkt forgældede Landmænd har virket i samme Retning ved at mindske Udbudet af Landejendomme til Salg.

Men Hovedaarsagen til de relativt høje Ejendomspriser er dog Tidens store Etableringsomkostninger for Landbrug. Den Mand, der i Dag kunde erhverve Jord til den officielle Jordværdi (Grundværdi), der dog almindelig regnes at være lav Handelspris, og som herpaa vilde opføre Bygninger og besætte et Landbrug med levende og dødt Inventar, vilde inden Starten have et stærkt overkapitaliseret Landbrug, hvis Pris ligger langt over den gangse Handelsværdi for tilsvarende Ejendom. Det er igen Prisindekstallene for Bygge- og Inventaromkostningerne, vi støder paa, og som under Hensynet til Landbrugserhvervets Forrentningsmuligheder er altfor høje, men som for Etableringsomkostningerne spiller en ganske afgørende Rolle — forholdsvis større end for de aarlige Driftsomkostninger — saa den investerede Kapital bliver altfor stor.

Vil man gennem de 25 Aar analysere de virkelig betalte Ejendomspriser, finder man trods den ikke ubetydelige Stigning, at naar man kapitaliserer Bygninger og Inventar efter de skiftende Tidens Byggeomkostninger og Inventarpriser, bliver Restprisen for Jorden som Regel en Del lavere end før 1914. F. Eks. bliver Jordprisen beregnet paa den Maade som Gennemsnit for Aarene 1937—38 kun ca. 70 pCt. af Førkrigsprisen. ✓

Vi er atter her ved den hjemlige Misère for vort Landbrugs Økonomi — det indenlandske høje Prisniveau i Forhold til Eksportpriserne.

Landbrugets Gældsforhold.

Hvorledes er det da gaet med Landbrugets Kapitalbalance under de her skitserede Forhold. Ja, som Hovedresultat af den økonomiske Udvikling gennem de sidste 25 Aar er Landbruget fra at være ret godt konsolideret blevet stærkt forgældet.

I Tabel VI næstsidste Kolonne er en Oversigt over Landbrugets Gældsbyrde, der ifølge Statistisk Departements Opgørelse fra 1914 til 1925 viser en Stigning i Prioritetsgælden fra 1715 Mill. til 2837 Mill. Kr., d. v. s. at i disse under Højkonjunkturerne for Landbruget saa gode Aar er Forøgelsen af Prioritetsgælden 1122 Mill. Kr. Denne Gældsforøgelse var væsentligst en Følge af de høje Ejendomspriser, der i Aarene 1918—25 laa fra 75—100 pCt. over Priserne 1914, skønt Ejendommene i Størsteparten af denne Periode produktionsmæssigt var betydeligt forringet. Efter Statistisk Departements Opgørelser var der i disse Aar ialt 91 700 Ejendomsoverdragelser, og selv om en Del Ejendomme gentagende Gange skiftede Ejer, kan man dog regne, at ca. $\frac{1}{3}$ af samtlige Landbrugsejendomme er overtaget til disse høje Priser, som en senere Tid slet ikke evnede at forrente.

Men ogsaa et andet Forhold bør nævnes i denne Forbindelse. Med den uindskrænkede U-Baadskrig fra 31. Januar 1917 standsede Tilførslerne af Landbrugets vigtigste Raastoffer: Kunstgødning, Foderstoffer, Maskiner m. m., og der begynder en ganske vist nødtvungen men derfor lige udpræget Rovdrift, hvor man tærer stærkt paa Landbrugets skjulte Reserver ved Udpining af Jorden, Besætningsreduktion og manglende Fornyelse og Vedligeholdelse af Bygninger og Inventar. Regnskabsmæssigt fremtræder denne Rovdrift til en Begyndelse som Gevinst paa Grund af mindskede Driftsomkostninger (jævnfør Tabel IV). Tydeligst kan dette maaske belyses for Besætningsreduktionens Vedkommende; men vejer ikke desto mindre ogsaa stærkt til paa de andre Konti.

Efter en minimal Høst 1917 og de herskende Afspæringsforhold blev det nødvendigt af Hensyn til Fodrings-situationen at mindske Besætningerne stærkt. Mellem Kreaturtællingen 12. Juli 1917 og 5. Februar 1918 var Reduktionen ikke mindre end:

98 400 Køer.	63 000 Kalve.
154 000 Stk. Opdræt over 1 Aar.	1 137 000 Svin.

Dette store Udbud trykkede ganske vist Priserne en Del; men ikke desmindre var dog Salgsprisen højere end den almindeligt benyttede Statusværdi, hvorfor der regnskabsmæssigt noteredes en Gevinst, hver Gang et Dyr flyttedes fra Statusregnskabet over paa Kasseregnskabet. I det regnskabsmæssige Nettoudbytte skjuler sig saaledes i disse Aar en betydelig Kapitalhævning, der ikke har noget med Produktionsfortjeneste at gøre.

Tabel VII. Ændringer i Kvæg- og Svinebesætningernes Antal og Værdi.

	1914—18 Reduktion		1918—25 Forøgelse		1918—31 Forøgelse	
	Antal 1000 Stk.	Værdi Mill. Kr.	Antal 1000 Stk.	Værdi Mill. Kr.	Antal 1000 Stk.	Værdi Mill. Kr.
Kvæg ialt	339	158	405	246	855	395
Heraf Køer	286	—	281	—	562	—
Svin ialt	2 064	162	1 960	222	4 894	399
Heraf Avlssvin ..	196	—	204	—	537	—
			320	468		794

At det i Virkeligheden drejede sig om en tabgivende Omsætning, fordi Anskaffelsesværdien ved den senere Rekonstruktion under Højkonjunkturerne blev en Del højere end Salgsværdien, fremgaar af Tabel VII.

Beregningerne, der selvfølgelig maa være noget summariske, er foretaget paa den Maade, at den Reduktion i Bestanden, som er konstateret for hver ny Tælling, er sat til Værdi efter de Priser, der har været gældende i Tiden efter nærmest foregaaende Tælling. Og under Rekonstruktionen, hvor Forøgelsen for Landet som Helhed udelukkende skyldes Opdrætning af unge Dyr, er de Opdrætningsomkostninger, som aarligt kan beregnes eller for de fleste af disse Aar er beregnet af Det landøkonomiske Driftsbureau for henholdsvis Kvæg og Svin, lagt til Grund for Beregning af Kapitalbindingen.

Det fremgaar af Oversigten, at Kapitalfrigørelsen ved Bortsalg i Aarene 1914—18 udgjorde ialt ca. 320 Mill. Kr., mens Kapitalbindingen ved Besætningsforøgelsen i Tiden

1918—25 beløb sig til ca. 468 Mill. Kr. Det fremgaar ligeledes af Tabellen, at der ikke er større Forskel paa Antallet af Dyr for de 2 Perioder. Dog er den samlede Kvægbesætning noget større i 1925 end i 1914, men Koantallet lidt mindre, medens Svinebesætningen var størst i 1914. Besætningsforøgelsen ved Sønderjyllands Indlemmelse er holdt udenfor disse Beregninger.

Alt ialt var Kapitalbindingen saaledes i 1918—25 ca. 150 Mill. Kr. større end Kapitalfrigørelsen ved Besætningsreduktionen. Dette maaske noget overraskende Resultat finder sin Forklaring derved, at nævnte Tillæg som tidligere antydet er foregaaet under en Højkonjunktur, hvor Produktionsprisen ifølge Det landøkonomiske Driftsbureaus Opgørelser for en Kælvекvie varierer mellem 645 og 814 Kr. og for Svin mellem 140 og 241 Kr. pr. Stk. Kornprisen svingede mellem 22 og 41 Kr. pr. hkg og Oliekageprisen mellem 30 og 52 Kr., medens Grovfoderets Produktionspris er opgjort til at variere imellem 15 og 22 Øre pr. F. E.

Mod Slutningen af Højkonjunkturs Aar 1925 staaer dansk Landbrug produktionsmæssigt rustet omtrent som i 1914, men med en Gældsbyrde (Prioritetsgæld), der er mindst 1122 Mill. Kr. større.

Hvilke Landmænd har da til syvende og sidst haft økonomisk Fordel af forrige Krigstids Højkonjunktur?

Ja, en Del disponerede forsigtigt og afbetalte Gæld eller samlede Reserver, som dog atter for en Del gik med under de følgende Aars Genopbygning af Bedriften, saa den endelige Fortjeneste var ret begrænset. Andre maatte tillige benytte de opsparede Reserver til at sætte Børn i Vej ved Køb af Ejendom under Højkonjunkturs, hvorpaa fulgte de yderst vanskelige økonomiske Forhold under Nedgangsarene, saa det samlede Resultat blev en betydelig Indskrumpning af Familieformuen.

Og atter andre misforstod Situationen, saa de overfladisk betragtede Krigs- og Realisationstidens Pengerigehed som Udtryk for tilsvarende stor Fortjeneste ved

Landbrugsbedriften, de øgede det personlige Forbrug derefter, glemte Reserveopsparingen og maatte derfor, om det var muligt, stifte øget Gæld for senere at faa Ejendom og Produktion i normal Stand igen. De gik økonomisk svækkede ind i den i sig selv vanskelige Tid; men deres Tal var dog næppe forholdsmæssigt saa stort som Offentlighedens Indtryk efter det Kontingent, de afgav til Datidens Restaurations- og Forlystelsesliv.

Og endelig var der en Del, navnlig blandt de ældre, der benyttede Lejligheden til at likvidere som Landmænd, hæve Konjunkturgevinsten paa Ejendommen og flytte til Byen. Paa den Maade blev Landbrugserhvervet tappet for store Kapitaler, mens Byerne fik betydelig Kapitaltilførsel, og de nye Landejendomsbesiddere tilsvarende større Gældsforpligtelser.

Under den lange Række af Krisenaar, som fulgte efter, stiger den samlede Gældsbyrde (Sønderjylland medregnet) i Aarene 1926—37 fra 3 328 Mill. til 4 432 Mill., altsaa yderligere med 1104 Mill. Kr. I første Halvdel af denne Periode bindes betydelige Kapitaler i den forøgede Besætning (se Tabel VII bageste Afdeling) og i det øvrige Driftsapparat; men disse Kapitaler er senere delvis atter frigjort ved Besætningsreduktion (se Tabel III), men desværre kun med Tab paa Grund af de smaa Kreatur- og Svinepriser først i 30erne. Aarsagen til denne sidste Periodes store Gældsstiftelse er dog helt overvejende den svigtende Driftsøkonomi. Som det fremgaar af Tabel VI, mangler der for de af Driftsbureauet bearbejdede Landbrug de sidste 14 Aar over 1000 Kr. pr. ha for at opnaa normal Forrentning af Ejendommenes Handelsværdi — og det endda Ejendomme, hvis Produktions- evne ligger noget over Middel for danske Landbrug.

Det er givet, at en saadan Udvikling ikke kan fortsætte.

Landbruget staar i Dag, hvad Driftsmidlerne til Produktionen og Kendskabet til og Beherskelsen af disse angaar, saa stærkt rustet som nogensinde; men dets Egenkapital er svundet ind fra i 1914 at dække ca. Halvdelen af

Ejendommenes Panteværdi til nu kun at være ca. Femtedelen.

Landbrugets erhvervsøkonomiske Stilling.

Den Tendens, vi har kendt det sidste Aarstid til, at Landbrugets Produktpriser ikke holdt Trit med de stigende Omkostninger, er under den forløbne Del af den nye Krigssituation nærmest forstærket, saa den svagt stigende Opgangslinie fra de foregaaende Aar nu synes brudt, allerede noget før den naaede en saadan Højde, at Gennemsnitslandbruget blev i Stand til at yde baade Normalrente af den i Landbruget bundne Kapital og Normalløn til Landbrugets Udøvere baade Medhjælpere og Brugere, og det endda ikke en Normalløn som i en stor Del af Byerhvervene, men kun Normalløn efter Landbrugets beskednere Tariffer.

Et enkelt lille Træk fra den allersidst forløbne Tid belyser som i et Glimt bedre end mange Ord den almindelige offentlige og private Indstilling overfor Landbrugs-erhvervets økonomiske Ligestillingskrav. Da Bymejerierne for kort Tid siden fandt det paakrævet at forhøje Konsummælkens Pris med 2 Øre pr. l, var denne Prisforhøjelse, som baade den offentlige Priskontrol og den offentlige Mening fandt meget vel begrundet, karakteristisk nok ikke motiveret med højere Produktionspris for Mælken derved, at de for Vinterproduktionen saa nødvendige Oliekager efter Krigens Udbrud var stegen 50 pCt. eller 8 Øre pr. F. E., hvilket alene kunde begrunde nævnte Stigning i Mælkeprisen, hvortil dog yderligere for Producenternes Vedkommende kommer andre stigende Omkostninger bl. a. højere Medhjælperløn m. m. Nej, Motiveringen laa ikke i de stigende Produktionsomkostninger for Landbruget, men i de stigende Fordelingsomkostninger i Byerne. Det vil med andre Ord sige, at Byerhvervene, hvortil selve Mejerivirksomheden i dette Tilfælde kan henregnes, maa prompte have Dækning for stigende Driftsomkostninger i Form af højere Benzinpriser, højere

Flaskepriser, højere Arbejds løn, større Mellemandler-avance o. s. v., altsammen maaske velbegrundet, men Producenten, som havde mærket Stigningen i særlig Grad, fik ikke Dækning. Den nylig vedtagne Lov om en Smørordning boder noget herpaa, men dog ikke tilstrækkeligt til at dække de stigende Omkostninger.

Paa Linie med denne »Offentlige Mening« var det Arbejdsforlig, der sluttedes nu i dette Efteraar, og hvor Byerhvervenes Arbejdere for kommende Aar sikredes mod Virkningen af enhver Forhøjelse af Leveomkostningerne, og efter at have modtaget en saadan Forsikring + et yderligere Tillæg for særlig lavtlønnede, blev de baade paa Rigsdagen og i Bladene prist for deres Samfundssind i Modsætning til det Landbrug, der saa stædigt og vedholdende krævede mere ligelige erhvervsmæssige Kaar.

Delvis samme Forsikring er med den nugældende Lønordning tegnet for det store Tal af Embedsmænd og Tjenestemænd i Statens og Kommunens Tjeneste.

Det er den Slags Træk, der sætter Landbrugets Taalmodighed paa en haard Prøve. Og naar dertil kommer Valutapolitikken bort fra Sterlingkursen, den Mønt, hvorefter Landbrugets Eksportpriser hovedsagelig er bestemt og paa Grundlag af hvilken, man skal optage Konkurrencen med vore Hovedkonkurrenter paa det britiske Marked, ja saa har man sammen med den førømtalte økonomiske Nedgangslinie Baggrunden for Uroen i Landbruget.

Personalet i »Forretningen Danmark« har hidtil haft forholdsvis gode Kaar og høj Levestandard. En Del Enkeltpersoner i Byafdelingen er bleven mere velstaaende derved, at der er hævet af Landbrugsafdelingens Sparemidler til Fordel for Funktionærene i andre af Forretningens Afdelinger.

Forretningen som Helhed var endnu ved Krigens Udbrud i god Orden. Dens Aktiver var i Behold og nærmest stigende, dens Passiver var, naar Hensyn tages til den

lavere Kroneværdi, nærmest faldende. Men alligevel maa der næsten med en Naturlovs Nødvendighed ske en Ændring i Fordelingen af Forretningens Indtægter.

Et Forhold som det, der fremtræder af Indekstallene i Tabel V, hvor Spændvidden er saa stor mellem Landbrugets Produktionsindtægter og de indenlandske Omkostningskonti, hører op af sig selv — om ikke før, saa naar den resterende Del af Landbrugets Egenkapital, d. v. s. 1016 Mill. Kr. er opspist; men forinden dette naas, vil der gaa adskilligt i Stykker i hele vor Samfundsøkonomi. Tænk f. Eks. paa de Almeninteresser, der i Form af Spare- og Forsikringskapitaler er knyttet til Landbrugets Kreditforeningsobligationer eller paa anden Maade bundet som Prioriteter i dansk Landbrug.

For et Land som vort, hvis Økonomi er saa afhængig af Eksporterhvervenes Indtægter, kan man ikke i Længden opretholde et indenlandsk Pris- og Omkostningsniveau, der staar i saa stort Misforhold til Eksporterhvervenes Indtægter, som Tilfældet har været for dansk Landbrug siden 1925. En saadan Mangel paa økonomisk Ligevægt vil før eller senere ogsaa paavirke Landets Pengeforhold. Her er man under en økonomisk Lov, som ingen Regering uanset Navn eller Partifarve i Længden kan unddrage sig, og jo før man indstiller sig paa Erhvervslighedsprincippet, desto lettere slipper man igennem Vanskelighederne, og desto mindre Splittelse opstaar der indenfor vort Folk.